

ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

ПОПОВИЧ Ірина Миколаївна - кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9329-5378>

УДК 342.9

DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2021.4.37>

У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, розкрито загальнотеоретичні підходи щодо тлумачення категорій «механізм» та «адміністративно-правовий механізм». Виділено найбільш характерні властивості поняття «адміністративно-правового механізму». Запропоновано авторське визначення адміністративно-правового механізму забезпечення законності під час здійснення правосуддя.

Ключові слова: механізм, правовий механізм, адміністративно-правовий механізм, правосуддя, законність.

Постановка проблеми

Не викликає сумніву той факт, що функціонування будь-якої системи, соціальної чи правової, обумовлено її внутрішнім механізмом. Не є винятком в даному контексті і забезпечення законності під час здійснення правосуддя. Від ефективності останньої залежить рівень захисту прав та свобод людини і громадянина, якість вирішення правових спорів, а також загальний імідж та незалежність цієї гілки державної влади. За результативність забезпечення законності у досліджуваній сфері відповідає свій, особливий адміністративно-правовий механізм, який суттєво відрізняється від аналогічних категорій застосовуваних в інших сферах публічно-правових відносин.

Стан дослідження проблеми

Зміст та сутність адміністративно-правового механізму в різних сферах

суспільного життя розглядались в наукових працях багатьох вчених, зокрема: С.О. Баранова, В.М. Васильєва, Ю.В. Гаруста, Л.О. Золотухіна, Т.А. Кобзєва, В.І. Мельника, В.В. Пахомова, А.М. Перепелюка, Н.П. Харченко, Т.А. Шумейло та інших. Водночас, питання щодо визначення адміністративно-правового механізму саме в сфері забезпечення законності під час здійснення правосуддя не було змістовно досліджено в науковій літературі.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є вдосконалити визначення поняття адміністративно-правового механізму забезпечення законності під час здійснення правосуддя. З огляду на виділену мету, завданнями статті є наступні: узагальнити наукові підходи до змісту категорії «механізм»; розкрити концепції щодо тлумачення механізму в адміністративному праві; та побудувати на основі цього авторське визначення останнього в сфері забезпечення законності під час здійснення правосуддя.

Наукова новизна дослідження

Новизна статті полягає у тому, що в ній дістав подальшого опрацювання теоретичний підхід щодо визначення поняття адміністративно-правового механізму забезпечення законності під час здійснення правосуддя.

Виклад основного матеріалу

В основі термінологічної конструкції «адміністративно-правовий механізм забезпечення законності під час здійснення правосуддя» знаходиться слово «механізм», яке походить з грецької мови від «*mechané*», що означає «знаряддя», «машина» [1, с.203]. За положеннями тлумачних словників української мови, механізм – це: 1) пристрій, що передає або перетворює рух; 2) те саме, що машина: механізм або комплекс механізмів, призначений для виконання корисної роботи шляхом перетворення одного виду енергії на інший; 3) про організацію, установу, лад і таке інше, що, наче механізм, забезпечують безперебійну роботу когось, чогось; 4) транспортний засіб (автомобіль, танк, літак тощо), що рухається завдяки якомусь механізмові; 5) внутрішня будова, система чого-небудь; 6) сукупність станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне та інше явище [2]. Відповідно до однієї з точок зору будь-який механізм виступає високоорганізованою системою. В свою чергу система – це єдність елементів, що перебувають у певних зв'язках і відносинах між собою, характеризують сутність об'єкта, складають ціле і відносно незалежне зовні явище. Система має свою власну структуру. Структура – це визначені складові компоненти (елементи) об'єкта [3, с.114].

В техніці поняття «механізм» трактується, як сукупність динамічно з'єднаних частин, що виконують під впливом прикладених сил заданий рух. При такому розумінні слово «механізм» асоціюється з певним функціонуючим пристроєм, між елементами якого існують конструктивні і функціональні зв'язки з жорстко заданими параметрами [4, с.93-94]. Тож, загальна етимологія слова «механізм» дає підстави зробити висновок, що ним позначається розгалужена, однак організована, система самостійних елементів, які об'єднано в одну структуру єдиною функціональною ціллю та конструкцією.

Окрема теоретична позиція з приводу використання та тлумачення механізму склалась серед представників галу-

зі адміністративного права. Наприклад, Ю.О. Коваленко зазначає, що в загальному контексті адміністративно-правовий механізм постає в якості певної системи адміністративно-правових засобів і факторів, що: виконують низку функцій держави, які покладаються на неї адміністративним законодавством держави (чи конкретизуються нормативно-правовими актами цієї галузі права); передбачені нормами адміністративного законодавства (також і суміжних галузей права) та, відповідно, підпорядковані загальній меті, завданням та загально-правовим і галузевим принципам цієї галузі права [5, с.42]. М.В. Макареїко та Р.А. Бузунов вказують, що адміністративно-правовий механізм – це сукупність адміністративно-правових засобів, які, впливаючи на управлінські відносини, організовують їх відповідно до завдань суспільства і держави. Загальна характеристика механізму на думку авторів виглядає у наступному: сам механізм є сукупністю юридичних засобів; засоби носять адміністративно-правовий характер; об'єктом дії виступають управлінські відносини; направлене на рішення задач суспільства і держави; активізує суб'єктів управлінських відносин, підвищує рівень їх правосвідомості, правової культури; забезпечується примусовою силою держави [6, с.269-270].

На противагу загальним визначенням, на сьогоднішній день існує велика кількість конкретизованих тлумачень адміністративно-правового механізму в контексті конкретних сфер публічно-владного регулювання та впливу. Наприклад, адміністративно-правовий механізм регламенту міграції в державі визначено Н.П. Тиндик, як систему норм та інших правових засобів, що регулюють відносини у сфері діяльності суб'єктів міграції, спрямованих на реалізацію повноважень між учасниками цих відносин, у випадку порушення яких застосовуються заходи державного впливу [7, с.9]. Н.Д. Дячук вважає, що поняття адміністративно-правового механізму забезпечення прав суб'єктів господарювання містить сукупність всіх передбачених національним та міжнародним за-

конодавством способів, засобів та важелів впливу, якими наділені органи публічної влади з метою створення максимально зручних та ефективних умов для заснування суб'єкта приватного підприємництва, провадження ним своєї господарської діяльності аж до моменту її припинення. Це поняття містить також необхідність захисту та охорони законних прав та інтересів зазначеної категорії господарюючих суб'єктів (особливо коли мова йде про малі та середні форми приватних підприємств або про фізичну особу-підприємця) [8, с.160].

В своїй науковій роботі Т.А. Шумейло дійшов до висновку, що адміністративно-правовий механізм формування та реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні – це юридична конструкція, котрою окреслюється заснована на нормах чинного законодавства взаємоузгоджена система нормативно-правових, інституційних, правозастосовних й організаційних форм і засобів, які сукупно, цілісно та послідовно впливають на суб'єктів, відносно них та процеси в сфері обігу зброї, виконуючи таким чином завдання формування та реалізації державної політики у відповідній сфері [9, с.173].

К.М. Куркова розтлумачила адміністративно-правовий механізм забезпечення науково-технологічного розвитку в Україні, як сукупну репрезентацію теоретичного підґрунтя та практичної реалізації забезпечувального впливу держави на процеси якісних перетворень конвергенції науки та технологій як чинника впливу на соціально-економічний розвиток країни та показника рівня вітчизняного науково-технологічного потенціалу. На думку вченої такий вплив здійснюється на двох рівнях (національному та міжнародному), кожному з яких притаманний власний теоретичний та практичний арсенал адміністративних заходів (елементів), що мають свій вираз у нормативному, фінансовому, кадровому, організаційно-матеріально-технічному, інформаційно-аналітичному полі. Ефективність адміністративно-правового механізму забезпечення науково-технологічного розвитку

розкривається через ступінь відповідності державної політики обраній стратегії розвитку науково-технологічного розвитку країни, довіру до неї як з боку населення, так і міжнародних організацій, станом нормативно-правового забезпечення, а також рівнем протидії загроз публічним інтересам [10, с.39].

В.І. Мельник акцентує увагу на тому, що адміністративно-правовий механізм забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України варто розуміти як широкий спектр різних за складністю й напрямками впливу взаємоузгоджених адміністративно-правових засобів, розроблених і санкціонованих відповідними державними інституціями, які застосовуються компетентними суб'єктами з нормативно передбачених підстав і реалізуються за регламентованою процедурою з метою досягнення високого рівня захищеності та стійкості національної економіки, а також створення і реалізації належних умов для сприяння конкурентоспроможності останньої у світовій системі господарювання, збереження вже досягнутого рівня прогресу, самовідтворення та сталого й збалансованого поступального розвитку. Вчений вважає, що особливості адміністративно-правового механізму забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України такі: 1) за своєю сутністю аналогічний базовим загальним об'єктивним закономірностям механізм державно-правового регулювання; 2) його існування зумовлено потребою держави в забезпеченні практичної реалізації окремих відповідних її функцій; 3) націленість на економічну сферу; 4) нормативно-правова врегульованість процедур ужиття заходів, націлених на забезпечення організації та функціонування вітчизняної системи економічної безпеки; 5) наявність законодавчих обмежень щодо здійснення управлінського впливу; 6) наявність відповідних суб'єктів, які на різних рівнях уповноважені реалізувати певні заходи в рамках цього механізму; 7) існування об'єктів управлінського впливу в економічній сфері; 8) існування відповідного спектра засобів для досягнення всіх цілей

системи економічної безпеки України [11, с.127].

Проведене дослідження показує, що на сьогоднішній день серед науковців відсутня єдина думка щодо змісту поняття адміністративно-правового механізму. Концептуальна розбіжність поглиблюється ще більше при конкретизації його сутності у відношенні до певного об'єкту. Водночас, систематизація поглядів дає можливість виділити наступні найбільш загальні особливості досліджуваної категорії:

- по-перше, адміністративно-правовий механізм має місце в сфері адміністративних правовідносин, тобто суспільно-правових відносин, які виникають, змінюються та припиняються в сфері діяльності органів публічного управління (органів державної влади та місцевого самоврядування) та їх посадових осіб щодо виконання публічних, суспільно-орієнтованих та важливих функцій;

- по-друге, адміністративно-правовий механізм включає в себе різні елементи правової системи України, зокрема, санкціоновані та регламентовані законодавством інструменти (засоби та способи), за допомогою яких відбувається реалізація норм права, упорядкування суспільних відносин та поведінки їх учасників, а також досягається очікуваний юридично значимий результат;

- по-третє, адміністративно-правовий механізм – це не стабільна, а індивідуалізована конструкція. Його структура, по-перше, пов'язана із специфікою об'єкту та/або сфери де відбувається дія механізму, а, по-друге, залежить від обсягів нормативної урегульованості (використовуються тільки засоби і способи, які прямо передбачені законодавством України);

- по-четверте, ефективність адміністративно-правового механізму підкріплюється мірами державного примусу, який передбачає владний, односторонній вплив, висування імперативних, обов'язкових до виконання вимог, недотримання яких передбачає притягнення порушників до відповідальності.

Представлені вище особливості характеризують адміністративно-правовий ме-

ханізм в його класичному, узагальненому вигляді. Це мінімум, якому відповідають інші інтерпретації цієї категорії. Проте, в судовій сфері держави остання піддається впливу, своєї, галузевої специфіки. В першу чергу, адміністративно-правовий механізм забезпечення законності правосуддя – це ізольована категорія, яка можлива в межах інституцій судової гілки влади нашої держави урахувавши принцип незалежності останньої та неможливості перешкоджати її діяльності з боку інших публічних органів. Другим важливим моментом є те, що адміністративно-правовий механізм не перетинається із процесуальною діяльністю судів. Забезпечення законності не передбачає втручання у процесуальні рішення, адже правомірність останніх оцінюється за допомогою саме процесуальних інститутів, таких як апеляція, касація тощо.

Висновки

Тож, проведене наукове дослідження дає змогу дійти до висновку, що адміністративно-правовий механізм забезпечення законності під час здійснення правосуддя – це регламентована законодавством України сукупність адміністративно-правових інструментів (засобів та способів), які застосовуються уповноваженим колом суб'єктів, в тому числі віднесених до судової гілки державної влади, з метою виконання вимог Конституції та законодавства щодо належного функціонування судових установ, суддів, органів та організацій сфери правосуддя, регулювання та упорядкування поведінки учасників адміністративно-правових відносин, які при цьому виникають.

Література

1. Кульбач С.О. Правова активність працівників міліції: дис... д-ра. юрид. наук : Київ: Київський національний університет внутрішніх справ. 2008. 305 с.
2. Білодід І.К. Словник української мови: в 11 томах. Том 4, 1973. 1495 с.
3. Боняк В.О. Конституційне право людини і громадянина на освіту та його забезпечення в Україні: дис.. канд. юрид.

наук : Київ: Національна академія внутрішніх справ України. 2005. 205 с.

4. Литвинов О.М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні (теоретичні та практичні засади): дис... д-ра. юрид. наук : Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2010. 432 с.

5. Коваленко Ю. О. Адміністративно-правовий механізм інформаційного забезпечення протидії корупції в правоохоронних органах України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2018. 239 с.

6. Бузунов Р.А. Адміністративно-правове регулювання кредитно-модульної системи організації навчального процесу (в ВНЗ системи МВС): дис... д-ра. юрид. наук : Ірпінь: Донецький юридичний інститут Луганського державного університету внутрішніх справ. 2007. 434 с.

7. Тиндик Н.П. Адміністративно-правовий механізм регулювання міграції в Україні: автореферат. дис. ... д-ра. юрид. наук : Ірпінь: Національний університет Державної податкової служби України. 2009. 47 с.

8. Дячук Н.Д. Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав суб'єктів приватного підприємництва в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Випуск 41. Том 1. С.157-160.

9. Шумейло Т.А. Поняття та ознаки адміністративно-правового механізму формування та реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні. Юридична наука. 2020. №8(110). С.169-176.

10. Куркова К.А. Поняття та сутність адміністративно-правового механізму забезпечення науково-технологічного розвитку. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2020. № 48. С. 37-40.

11. Мельник В.І. Поняття та особливості адміністративно-правового механізму забезпечення функціонування системи економічної безпеки України. Актуальні проблеми політики. 2020. Вип.65. С.125-129.

АНОТАЦІЯ

Акцентовано увагу на тому, що на сьогоднішній день серед науковців відсутня єдина думка щодо змісту поняття адміністративно-правового механізму. Концептуальна розбіжність поглиблюється ще більше при конкретизації його сутності у відношенні до певного об'єкта. Водночас, систематизація поглядів дала можливість виділити найбільш загальні особливості досліджуваної категорії, які характеризують адміністративно-правовий механізм в його класичного, узагальненому вигляді. Це мінімум, якому відповідають інші інтерпретації цієї категорії.

Наголошено, що адміністративно-правовий механізм забезпечення законності правосуддя – це ізольована категорія, яка можлива в межах інституцій судової гілки влади нашої держави урахувавши принцип незалежності останньої та неможливості перешкоджати їй роботі з боку інших публічних органів. Другим важливим моментом є те, що адміністративно-правовий механізм не перетинається із процесуальною діяльністю судів. Забезпечення законності не передбачає втручання у процесуальні рішення, адже правомірність останніх оцінюється за допомогою саме процесуальних інститутів, таких як апеляція, касація тощо.

Встановлено, що адміністративно-правовий механізм забезпечення законності під час здійснення правосуддя – це регламентована законодавством України сукупність адміністративно-правових інструментів (засобів та способів), які застосовуються уповноваженим колом суб'єктів, в тому числі віднесених до судової гілки державної влади, з метою виконання вимог Конституції та законодавства щодо належного функціонування судових установ, суддів, органів та організацій сфери правосуддя, регулювання та упорядкування поведінки учасників адміністративно-правових відносин, які при цьому виникають.

Ключові слова: механізм, правовий механізм, адміністративно-правовий механізм, правосуддя, законність.